

Jelige: rozéfröccs

**Társadalmi jelentések skaláris észlelése az ittas
beszélők nyelvhasználatának percepciójában**

Tartalomjegyzék

1. Összefoglalás	3
2. Társadalmi jelentések a népi nyelvszemléletben.....	3
3.1. Az ittas emberek nyelvhasználata	5
3.2. Alkoholos befolyásoltság alatti nyelvhasználat bináris percepciója	6
3.3. Társadalmi diskurzus a részegségről	7
3.3.1. Társadalmi diskurzus a médiában	7
3.3.2. Kérdőív a részegség megítéléséről.....	8
4. Az ügynömmódszer	10
3.1. A felhasznált hanganyagok.....	12
4.2. Nyitott kérdések.....	17
4.3. Rögzített skálák	22
5.1. Következtetések, kitekintés.....	24
BIBLIOGRÁFIA.....	27

1. Összefoglalás

A dolgozat az ittas beszélők nyelvhasználatát által alkotott regisztert elemzi AGHA (2007) regiszterfogalma és a nyelv népi szemlélete szempontjából. A dolgozat a népi nyelvszemléletet tágabb értelemben, a nyelvről való általános nemnyelvészeti gondolkodásként fogja fel, mely egy külső tényező, a kontextusra jellemző elvárt nyelvváltozathoz viszonyítva kapcsol össze nyelvi elemeket és szociális jelentést. A dolgozat ügynökmódszerrel vizsgálja, hogy a véralkoholszint növekedésével – az elvárt nyelvváltozattól való távolodással – hogyan változnak az aktuális beszédmóddal összekapcsolódott szociális jelentések. A beszédmóddal összekapcsolódó szociális jelentéseket összevetem az ittasságról folyó társadalmi diskurzussal. A vizsgált szociális jelentések megjelenésének vizsgálatánál nagy hangsúlyt fektetek a beszélő társadalmi nemére.

2. Társadalmi jelentések a népi nyelvszemléletben

A nyelvvel kapcsolatos vélekedések kutatása a hazai szakirodalomban rendkívül sok jelenségre terjed ki. Ide tartozó fogalmak a nyelvi hagyományok, sztereotípiák, babonák, mítoszok, filozófiák és ideológiák. Dolgozatomban az alkoholos befolyásoltság alatt álló emberek beszédmódjainak társadalmi struktúrákkal való összekapcsolódását vizsgálom, mint nyelvi vélekedéseket.

A vizsgált jelenség mögött a nyelv népi szemlélete (vö. PRESTON 1996) áll. A népi szemlélet – elkülöníthetően a kultikus megközelítéstől (HELTAINÉ NAGY 2009), és ellentétben a tudományos szemlélettel (TOLCSVAI NAGY 2009) – a nyelvről való hétköznapi, strukturálatlan gondolkodás, amely a nyelvet kognitív beágyazottságon kívüli valósággént képzei el, melynek létezik egy ideális formája (DOMONKOSI 2007: 141). A befogadó az általa ideálisnak tartott nyelvváltozattól való eltérést „hibaként, esetleg nyelvjárási jelenséggént, helytelen nyelvhasználatként” értékeli (DOMONKOSI 2007: 141). DOMONKOSI a befogadó által észlelt eltérést olyan kategóriákba (hiba, nyelvjárási jelenség) sorolja be, melyek különböző nemsztenderd nyelvváltozatokat feltételeznek, tehát a szerző a befogadóban élő ideális nyelvnek a sztenderdet, az attól való eltérést mint nemsztenderd nyelvváltozatokat írja le. Véleményem szerint a népi

szemlélet – a nyelvről való általános nemnyelvészeti gondolkodásként értelmezve – nem szűkíthető le a sztenderd követésére. Tehát a fent említett „ideális” nyelvváltozat mibenlétét nem kell a sztenderd változatban meghatároznunk, hanem feltételezhetünk egy olyan, a befogadó által megkonstruált nyelvet, melynek használatát az adott kontextusban a befogadó a beszélőtől legnagyobb valószínűségűnek tartja, sőt elvárja. Ebben az esetben az „ideálistól”, elvárttól való eltérés nem feltétlenül nyelvhelyességi hibaként vagy nyelvjárási sajátossággként értelmeződik. Ehelyett az adott nyelvváltozatot az „ideálistól” megkülönböztető nyelvi egységek összessége által hordozott társadalmi jelentés hívódik elő a befogadóban.

AGHA (2007:145) így határozza meg a *regiszter* fogalmát: „registers are cultural models of action that link diverse behavioral signs to enactable effects, including images of persona, interpersonal relationship and type of conduct.” A továbbiakban a *regiszter* terminust ebben az értelemben, társadalmi jelentésekkel összekapcsolódott nyelvi egységek együttesének megnevezésére használom. A dolgozatban az ittas beszélők nyelvváltozatát regiszter részeként kezelem. Itt fontos megjegyezni, hogy AGHA (2007) regiszterfogalmában a regisztrálódás (enregisterment) során összekapcsolódó nyelvváltozat és szociális struktúra kapcsolata kulturálisan kötött. Az ittas emberek nyelvhasználatának regisztrálódása olyan szempontból más természetű, hogy a nyelvváltozat nem emberek egy csoportjára jellemző, hanem a beszélő társadalmi csoporttól függetlenül kerülhet olyan állapotba, melyben ezt a nyelvváltozatot használja. Az ittas beszélők nyelvhasználatára nagyon erőteljes regisztrálódása figyelhető meg abban, hogy az ittas emberek beszédének imitálása általában a laikus (nem nyelvész, ittas emberekkel átlagos vagy átlag alatti gyakorisággal találkozó) emberek számára nem okoz problémát, sőt igen gyakori esemény.

Egy nyelvi változó teljesen különböző társadalmi jelentéseket hordozhat, attól függően, hogy milyen regiszterben jelenik meg (PHARAO és mtsai 2014). Nem az egyes változók, hanem a használt nyelvváltozat hordozza a szociális jelentést. A fent említett „ideális”, elvárt nyelvváltozat ebben az elméleti keretben annak a regiszternek tekinthető, amely regiszterre jellemző szociális jelentésébe a befogadó a beszélő személyt beilleszti. A regiszter nyelvváltozat és társadalmi struktúra kapcsolata, tehát egyik pólusa, a nyelvváltozat egy olyan absztrakt kategória, mely a heterogén nyelv egy része, így nyilvánvalóan a nyelvváltozat sem homogén. Első feltételezésem, hogy a nyelvváltozat

heterogenitásával párhuzamosan a regiszterben hozzákapcsolódó szociális struktúra is heterogén. Második hipotézisem, hogy egy nyelvváltozaton belül bizonyos skaláris tényezők (pl. beszédtempó, megakadásjelenségek száma stb.) befolyásolhatják, hogy a nyelvváltozathoz kapcsolódó egyes szociális jelentések mennyire lesznek jellemzők, mivel ezek a tényezők különböző mértékben térhetnek el a befogadó által az adott kontextusban adott beszélőtől elvárt nyelvhasználat releváns tényezőinek értékeitől. Az eltérés mértéke mind az elvárt regisztertől eltérő tényezők számától, mind a tényezők eltérésének mértékétől függ. Tehát a regisztert jellemző absztrakt nyelvváltozatnak különböző aktuális megvalósulásai (beszédmódok) lehetnek, melyek különböző mértékben hívják elő a befogadóban az adott regiszterre jellemző különböző társadalmi jelentéseket.

3.1. Az ittas emberek nyelvhasználata

Kutatásomban a társadalmi jelentések skaláris megjelenését az ittas beszélők nyelvhasználata alapján kísérlem meg vizsgálni, tekintve, hogy az ittas beszélők nyelvhasználatának több tényezője a jóval gyakoribb és társadalmilag alapértelmezettnek tekinthető józan nyelvhasználattól, tehát egy pozitív illetve semleges társadalmi jelentést hordozó regisztertől fokozati skálán megállapítható mértékben eltér, illetve az eltérés mértékét képesek vagyunk szabályozni és meghatározni. Az alkoholfogyasztás hat a beszélő nyelvhasználatára, és e hatás mértéke az elfogyasztott alkohol mennyiségével befolyásolható. Az alkoholfogyasztás a beszélőt érő külső hatás, ami másképp hoz létre mesterségesen egy regisztert, mint a beszélő szándéka, mivel a beszélő által tudatosan megteremtett nyelvváltozat nem feltétlenül esik egybe a beszélő elképzelésével (vö. SÁNDOR–LANGMAN–PLÉH 1998: 34).

Több korábbi tanulmány alapján TISLJÁR-SZABÓ és mtsai (2013) összefoglaló jelleggel leírják, hogy az alkoholfogyasztás következtében lassul a beszédtempó (BEHNE és mtsai 1991; HOLLIEN és mtsai 2001; KÜNZEL és mtsai 1992; PISONI és mtsai 1985; PISONI–MARTIN 1989; SOBELL és mtsai 1982), megnő a megakadásjelenségek száma (HOLLIEN és mtsai 2001; KÜNZEL és mtsai 1992; TROJAN–KRYSPIN-EXNER 1968; ZAIMOV 1969), és a szünetek időtartama megnő (KÜNZEL és mtsai 1992). Az alaphangmagasság változása sokkal kevésbé szabályos, több szerző is úgy találja, hogy

az F0-érték növekedik az alkohol hatására, míg mások azt a megállapítást teszik, hogy nincs kapcsolat a két tényező között, illetve bizonyos kutatások azt mutatják, hogy a nők esetében nő, a férfiak esetében csökken az F0-érték az alkoholfogyasztás következtében (TISLJÁR-SZABÓ és mtsai 2013).

Az alkohol beszédre való hatását a szakirodalomban főként fonetikai és pszicholingvisztikai szempontból vizsgálták. Kutatásom azonban a metanyelvi reakciók vizsgálatával szociolingvisztikai jelenséget kísérel meg leírni. Nem tekinthetek el a hanganyagok fonetikai és pszicholingvisztikai elemzésétől, az általam mért alapvető paramétereket a szakirodalommal össze kívánom vetni.

3.2. Alkoholos befolyásoltság alatti nyelvhasználat bináris percepciója

SCHIEL (2011) kutatásában az adatközlők azt az instrukciót kapták, hogy a hallott felvételekről döntsék el, hogy ittas vagy józan állapotban volt a beszélő, mikor a hallott felvételt produkálta. A szerző a humán beszédpercepcióra nézve megállapítja, hogy a kísérleti alanyok nagy, 71,65 százalékos arányban sikeresen azonosítják az ittasan (50 mg/100 ml és 142 mg/100 ml közötti véralkoholszinttel¹) produkált beszédváltozatot.

SCHIEL (2011) összehasonlítja a spontán és az olvasott szöveg percepcióját, és arra az eredményre jut, hogy az olvasott szövegek percepciójában jelentősen nagyobb arányú (75,53%) a részegség észlelése, mint a spontán beszédben (68,08%). A szerző ezt annak az addicionális mentális tevékenység hatásának tudja be, melyet a szöveg olvasása jelent. Ez több kiejtésbeli hibához, illetve a beszédtempó csökkentéséhez vezethet, melyet a kísérleti alanyok észlelhetnek. Kutatásomban olvasott szöveget fogok használni, így a józan és részeg állapotban produkált beszéd között a beszéd témájában ne legyen (az ittasságot esetlegesen jelző) különbség. Hipotézisként fogalmazom meg, hogy a SCHIEL (2011) kutatásában meghatározott 75,53 százaléknak csak a töredéke lesz a részegség észlelése kutatásom módszertani keretein belül, hiszen nem két szöveg közül kell kiválasztani az ittas személy által produkáltat, hanem leírást adni, anélkül, hogy a részegség említve lenne.

¹ A véralkoholszint a vér tömegének és az vérben lévő alkohol (etanol) térfogatának milligramm/ 100 milliliterben kifejezett hányadosa.

A szerző továbbá arra a megállapításra jut, hogy a beszélő véralkoholszintjét az adatközlők nem képesek megbecsülni. Ez az eredmény kutatásom hipotézisét cáfolni látszik, azonban itt különböző személyek különböző véralkoholszinttel produkált beszédét vetették össze, a részegség tényét ismertetve, azzal a konkrét kérdéssel, hogy melyik beszélő véralkoholszintje magasabb. Kutatásomban ugyanannak a beszélőnek különböző véralkoholszinttel produkált beszéde alapján kell magát a beszélőt jellemezni, így a két vizsgálat sok módszertani elemben eltér.

Az adatközlők neme nem volt jelentős hatással az eredményekre, azonban a hanganyagot produkáló személyek között a nők ittasságát 10,84 százalékkal pontosabban tudták beazonosítani a kísérletben résztvevők. Ezt SCHIEL azzal hozza kapcsolatba, hogy a nők alaphangmagassága alkohol hatására jelentősebben emelkedik mint a férfiaké. Jelen kutatás is fontosnak tartja az ittas beszélők nemének tekintete vételét, részben a fent említett F0-eltérés figyelembevétele miatt, részben mivel feltételezésem szerint a nők alkoholfogyasztásának társadalmi megítélése nagyban különbözik a férfiakétól.

3.3. Társadalmi diskurzus a részegségről

Mivel kutatásom a részek beszédének percepcióját, a hozzá kapcsolódó szociális jelentéseket vizsgálja, fontosnak tartom, hogy a részegségről folyó társadalmi diskurzust közelebbről megvizsgáljam, különös tekintettel a nők és férfiak alkoholfogyasztása közti különbségre. A társadalmi diskurzust egy internetes keresés eredményeinek vizsgálata és egy online közzétett kérdőív segítségével jellemzem.

3.3.1. Társadalmi diskurzus a médiában

A Google keresőmotorja² a „*részeg nő*” kifejezésre 77,77 százalékban olyan találatokat dob ki, melyek a (női) részegséget mint humorforrást használják fel. A „*részeg férfi*” kifejezés találatai az előző kereséshez képest kisebb arányban (55,55 százalékban)

² <http://google.com>

humoros jellegűek, a találatok 45,45 százaléka különböző hírportálok cikkeiből áll, melyek a részeg személy agresszióját, bűncselekményét írják meg.³

3.3.2. Kérdőív a részegség megítéléséről

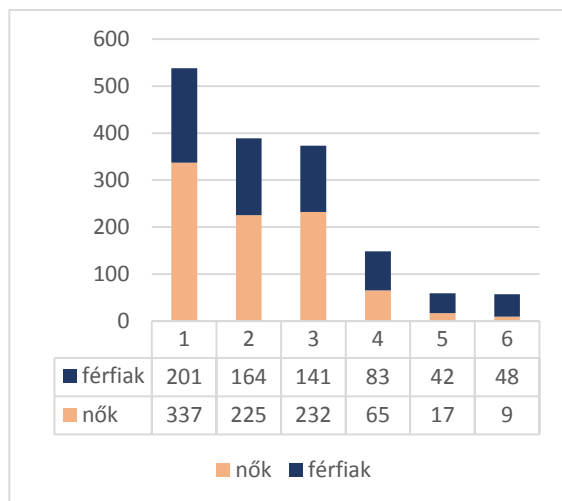
Tájékozódó jelleggel rövid online kérdőívet készítettem. A kérdőívet egy népszerű közösségi oldalon tettem közzé, egy, humoros belvárosi történetek megosztására alakult csoportban. A kérdőív 2014. október 5. 17:59 és 21:26 perc között volt kitölthető. A kérdőívet 1613 személy töltötte ki, 55 százalékban nők és 42 százalékban férfiak. A kérdőívet kitöltő személyek átlagéletkora 20,74 év volt. A kérdőív alapvető kérdésfeltevése a következő volt: „Inkább pozitívan vagy inkább negatívan ítéli meg a részeg nőket/férfiakat?”. A kérdésre egy 1-től 6-ig terjedő skálán kellett megjelölni a választ, ahol az 1 volt a negatív, a 6 a pozitív megítéléshez társított érték.

Az eredmények alapján a részeg nők megítélése negatívabb értéket mutat, mint a részeg férfiaké. Legnegatívabban a nők ítélik meg saját nemük részegségét, legpozitívabban a férfiak ítélik meg a részeg férfiakat. A nők mind a nőket, mind a férfiakat negatívabban ítélik meg részegség esetén, mint a férfiak.

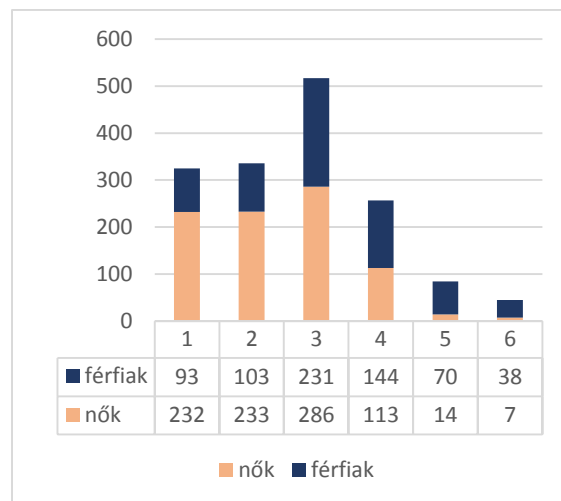
	részeg nő	részeg férfi
női megkérdezett	2,127	2,395
eltérés	-1,373	-1,105
férfi megkérdezett	2,624	3,161
eltérés	-0,876	-0,339

1. A részegség megítélése a nemek viszonylatában, illetve a semleges megítéléstől (3,5) való eltérés

³ Az említett kereséseket 2014. november 3. 0: 53 perckor hajtottam végre. A keresésre érkezett első kilenc találatot vettem figyelembe. Az első tíz találat természetesen új internetes tartalmak megjelenésével, illetve a kereső személy keresési előzményeitől függően változik.

2. Az ittas nők megítélése nemek szerint (1=negatív, 6=pozitív)

3. Az ittas férfiak megítélése nemek szerint (1=negatív, 6=pozitív)

A kérdőívben ezen túl mindkét nemre vonatkozóan szöveges (néhány szóból vagy egy rövid mondatból álló) választ vártam arra a kérdésre, hogy „Mi a véleménye a részeg nőkről/férfiakról?” A válaszok nagy száma miatt a válaszok kiértékelésénél az összes válasz minden szavát gyakorisági sorrendbe rendeztem. A leggyakoribb⁴, feltételezetten jelző szerepben álló, illetve a részeg embereket jellemző szavak listája nemek szerint látható.

nők		férfiak	
tulajdonság	előfordulás (db)	tulajdonság	előfordulás (db)
undorító	82	agresszív	57
visszataszító	37	vicces	41
kiábrándító	26	undorító	39
szánalmas	25	visszataszító	28
gusztustalan	23	jó	16
vicces	20	kiábrándító	15
szép	18	szánalmas	14
gáz	15	erőszakos	11
jó	12	gusztustalan	10
nőies	10	ijesztő	10
		kötekedő	10

4. Az ittas nők, ill. férfiak jellemzése során használt leggyakoribb jelzők és előfordulásuk

A felsorolt szavak nem feltétlenül lexikális jelentésükben valósulnak meg az adott kontextusban, akár éppen az ellentétes jelentést is hordozhatják („nem viccesek”, „nem

⁴ A kilenc előfordulás feletti szavakat vettem figyelembe, egy szónak tekintve az elírt, csak ékezetekben különböző, esetraggal ellátott, illetve többes számú formákat (pl. vicces = viccesek = vicceseknevetségese = viccesek = viccesen, stb.)

agresszív”, stb.). Ezzel együtt magát a diskurzust jól jellemzik a felsorolt szavak. Sok válaszadó megjegyzi, hogy a kérdés kontextusfüggő („*jellemfüggő*”, „*személy- és esetfüggő*”, „*attól függ, mennyire részeg az illető*”). Több válaszadó utal a diskurzusban megfigyelhető sztereotípiákra („*Sajnos a nemi a sztereotípiák miatt visszataszítóbb látványnak hat, mint egy részeg férfi.*”, „*ez egy lealacsonyító sztereotípiát. nyilván kellemetlenebb látvány egy részeg nő, de azért egy részeg férfi sem a teremtés csodája.*” „*Sztereotípiák könnyelműek*” „*Sztereotípiák érzékenyek*”).

Mind a kérdőív, mind a Google-lekérdezés alapján az ittas emberek megítélése erősen negatív a róluk folyó társadalmi diskurzusban, és nyelvhasználatuk a vonatkozó szakirodalom alapján egységes jellemzőket mutat. Ez alapján azt feltételezem, hogy az ittas emberek nyelvhasználata által létrejött regiszter mind általánosságban, mind egy kísérlet keretein belül nem esik egybe az elvárt nyelvváltozáttal. Így valószínűleg lesznek olyan társadalmi jelentések, melyek az alkoholfogyasztás mértékének növekedésével egyre inkább lesznek jellemzők a beszélőkre az adatközlők szerint.

4. Az ügynökmódszer

Egy adott beszédmód megítélésének kutatására alkalmas módszer a matched guise technique, magyarul az ügynökmódszer. Az ügynökmódszert LAMBERT és munkatársai (1960) dolgozták ki a kanadai kísérleti alanyok attitűdjének vizsgálására az angol, illetve a francia nyelvet beszélőkkel kapcsolatban. Az ügynökmódszert „arra fejlesztették ki, hogy megítélhessék a beszélőknek a különböző nyelvváltozatokhoz fűződő viszonyát, attitűdjét” (SÁNDOR–LANGMAN–PLÉH 1998: 29).

Az ügynökmódszer azt jelenti, hogy a kutató felvételeket játszik le az adatközlőknek, azt állítva, hogy minden felvétel másik beszélőhöz tartozik, annak ellenére, hogy bizonyos felvételeket ugyanaz a beszélő produkálta eltérő nyelvváltozatokban (SOUKUP 2013). A hallott szövegek alapján a kísérleti alanyoknak különböző szempontok alapján értékelniük kell a beszélőket. Mivel bizonyos felvételeket ugyanaz az ügynök produkálta, és az egyetlen eltérő tényező az ügynök beszédmódja, az ilyen felvételek alapján írt jellemzések összehasonlításával a beszédmódok (nem tudatos) megítéléséről kaphatunk képet.

LAMBERT és mtsai (1960) a felvételekhez tartozó beszélők értékelését 16, pozitív tulajdonság alapján kéri az adatközlőktől, akiknek azt kellett egy 1-től 5-ig terjedő skálán meghatározniuk, hogy véleményük szerint az adott tulajdonság mennyire lehet jellemző a felvett szöveg beszélőjére. LAMBERT és mtsai (1960) kérdőívén a következő tulajdonságok szerepeltek: hatékonyság, önbizalom, értelmesség, meggyőző erő, megfontoltság, intelligencia, segítőkészség, megbízhatóság, ambíciók, szerénység, szigorúság, humorérzék, barátságosság, jó modor, csinosság, kedvesség (SÁNDOR–LANGMAN–PLÉH 1998).

LAMBERT és mtsai (1960) alapján, az ügynökmódszert Magyarországon elsőként alkalmazva hasonló tulajdonságokat vettek figyelembe SÁNDOR Klára, Juliet LANGMAN és PLÉH Csaba (1998): jó modorú, jó humorú, jóképű, intelligens, segítőkész, megbízható, kedves, határozott, értelmes, ambiciózus, szerény, barátságos, meggyőző, hatékony, szigorú, komoly).

A fent bemutatott rögzített szempontrendszerrel szemben dán kutatók (PHARAO és mtsai 2014) egy fonetikai változó társadalmi jelentésvizsgálatában nyitott kérdéseket alkalmaztak. A kísérleti alanyok középiskolai diákok voltak. A kiosztott kérdőív nem tartalmazott különböző tulajdonságokat, hanem a kísérleti alanyoknak a felvételek közötti 30 másodperces szünet alatt a beszélőről született azonnali benyomásukat kellett leírniuk. A felvételek másodszori lejátszása után pedig arra kérdeztek rá, hogy mi tűnik fel a kísérleti alanyoknak az ilyen beszédben. A fent leírt kísérlet alapján a szerzők egy nyolc tulajdonságot tartalmazó kérdőívet használtak. Az első kísérletben részt nem vevő, de ugyanabba a középiskolákba járó diákoknak 1-től 5-ig kellett értékelni az adott tulajdonságok mértékét, az eredeti módszernek megfelelően.

Kutatásomban a dán mintát fogom követni, mivel kutatásom célja nem csupán az attitűd bizonyos, általam önkényesen megadott szempont alapján való mérése, hanem a befogadókban lezajló szempontrendszer kinyerése, és e szempontrendszer használata az attitűd mérésére. Az első kísérletben nyílt kérdést teszek fel, és egy második kísérletben az itt jellemzően előforduló tulajdonságokat fogom felhasználni. Követendőnek tartom továbbá, hogy az említett kutatásban a kutatók nem mint nyelvészek jelenítették meg magukat.

Kérdéses, hogy az első kísérletben a kérdőív helyett nem lenne-e hasznosabb interjúzással vizsgálni az attitűdöket. Ha az első kísérletben kvantitatív helyett kvalitatív

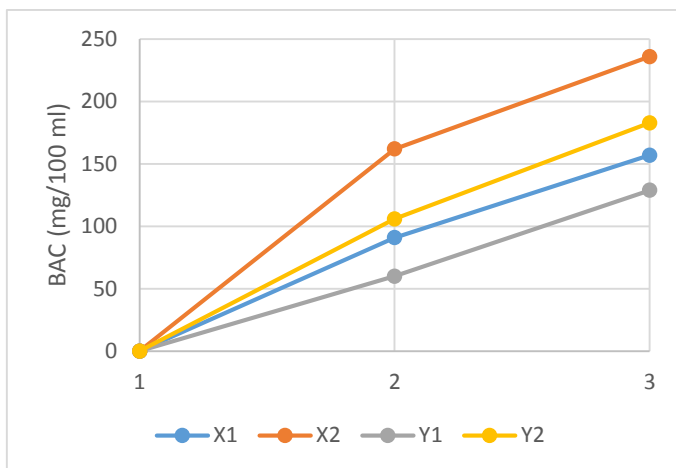
módszert alkalmazunk, elméletileg részletesebb képet kaphatunk az adatközlőkben előhívódott szociális jelentésekről. Az interjúzás ellen szól, hogy a sok felvétel (12 db) miatt a kísérlet unalmassá, hosszúvá válhat az adatközlő számára. Kutatásomban kérdőívvel fogom vizsgálni az adatközlők attitűdjét, hogy az adatközlők azonnali, első benyomását tudjam rögzíteni.

3.1. A felhasznált hanganyagok

A kutatásban négy ügynök beszédét vettem fel, két férfiét és két nőét. Az ügynökök életkora 20-22 év, mind a négy ügynök felsőoktatásban tanul, Budapesten él, és köznyelvi beszélő. Minden ügynök saját beleegyezéséből vett részt a felvételek elkészítésében, annak tudatában, hogy beszédüket tudományos célokra felhasználom. Minden ügynökkel három felvételt készítettem; egyet józanul, majd két felvételt a részegség két különböző állapotában. Az ügynökök kutatásetikai szempontból maguk választhatták meg a fogyasztott alkohol típusát és mennyiségét (így olyan ügynököket kerestem, akik rendszeresen fogyasztanak alkoholt, és a felvételek készítésének alkalmával is nagyobb mennyiségű alkohol fogyasztását tervezték. Az ügynökök előzetes alkoholfogyasztási terve szerint az alkoholfogyasztás felénél és végénél készítettem a felvételeket. A felvételek elkészítése előtt digitális alkoholszondával megmértem az ügynök véralkoholszintjét, illetve az elfogyasztott italok alapján alkoholszint-kalkulátorral⁵ is kiszámoltam a becsült véralkoholszintet. A véralkoholszint mérésére ezen kívül sor került az ügynökök alkoholfogyasztása alatt körülbelül 30 percenként, így az ügynökök véralkoholszintjével szinte folyamatosan tisztában voltam. Ügyeltem arra, hogy az ügynökök véralkoholszintje ne haladja meg a 250 mg/100 ml szintet, ameddig az alkohol

⁵ <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.M.alcodroid>

hatásának veszélytelenebb szakaszai (szubklinikai, eufória, izgatottság, zavarodottság) jellemzők (DUBOWSKI 1957), így kerülve el az egészségkárosodás lehetőségét. Az ügynököktől a véralkoholszint ellenőrzésén túl szóban is rendszeresen érdeklődtem kedélyállapotuk, hangulatuk, egészségi állapotuk felől.

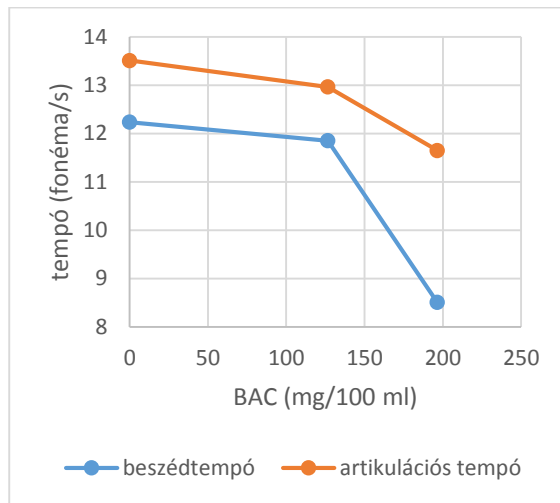

5. Az egyes ügynökök véralkoholszintje a három mérési ponton

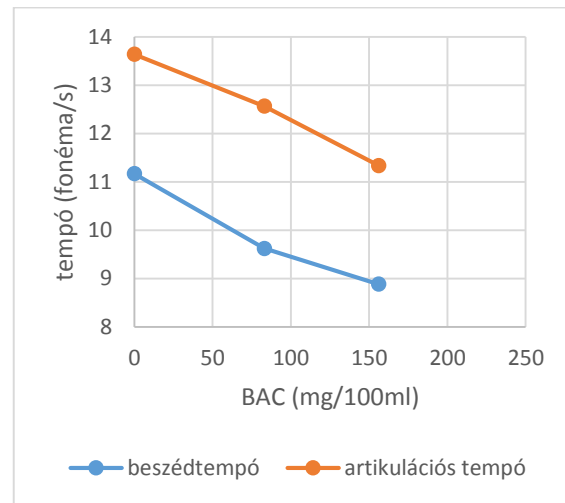
Az ügynökök által felolvasott szöveg kiválasztása szépirodalmi műből történt, Jókai Mór *Az új földesúr* című regényéből választottam ki egy stilárisan egységesnek tekinthető monológot. Az ügynökök a három felvétel elkészítésénél három különböző részletét olvasták fel a kiválasztott monológnak, ezzel elkerülve azt a lehetőséget, hogy ugyanazt a szöveget többször felolvasva az ügynökök emlékezetüket hívják segítségül. A különböző ügynököknek más-más sorrendben kellett felolvasniuk a három szöveget, elkerülve azt, hogy bizonyos mérési pontokhoz kizárólag bizonyos szövegek kapcsolódjanak. A kiválasztott szöveg nem tartalmaz szakszavakat, bonyolult terminusokat, a beszélők számára idegen szavakat, véleményem szerint nem volt semmiféle ideológiai vagy érzelmi hatással a beszélőkre. A szépirodalmi stílus esetleg járhat addicionális mentális megterheléssel a felolvasás során. A felvételeket a kutatás jellege miatt nem állt módomban stúdióban felvenni, ezért a beszéd kontextusáról árulkodó háttérzajt az Adobe Audition program zajszűrőjével szűrtem ki. A felvételeket digitálisan, 44,1 kHz-es mintavételi frekvenciával készítettem.

Az így elkészített tizenkét hangfelvételt fonetikai és pszicholingvisztikai elemzésnek vetettem alá. Az elemzést a Praat⁶ szoftver 5.4-es verziójával végeztem. A vizsgált tényezők az alaphangmagasság, a beszédtempó, az artikulációs tempó, a szünettartás aránya a beszédben, illetve a megakadásjelenségek voltak. Az ügynököket a továbbiakban az X1, X2 (női ügynökök), és az Y1, Y2 (férfi ügynökök) kódokkal jelölöm.

⁶ <http://praat.org>

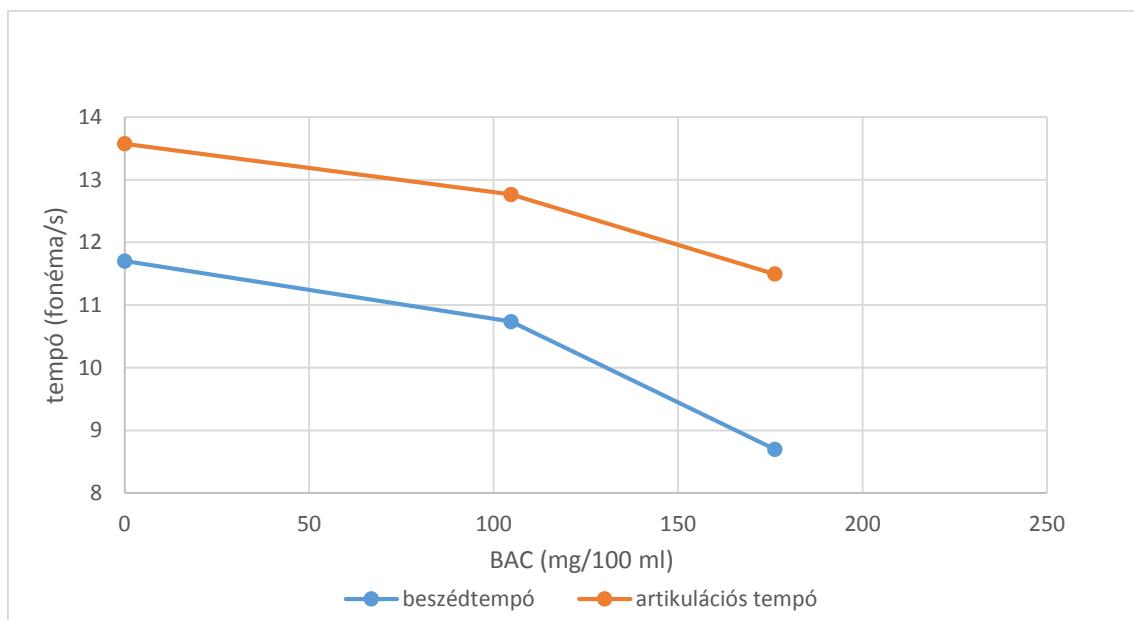

5. A női ügynökök beszédtempójának és artikulációs tempójának változása a véralkoholszint függvényében

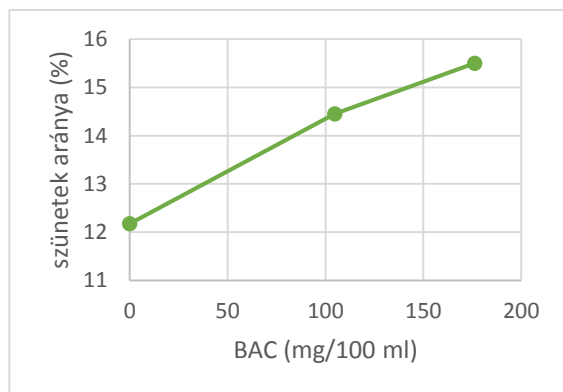
6. A férfi ügynökök beszédtempójának és artikulációs tempójának változása a véralkoholszint függvényében

Beszédtempó és artikulációs tempó

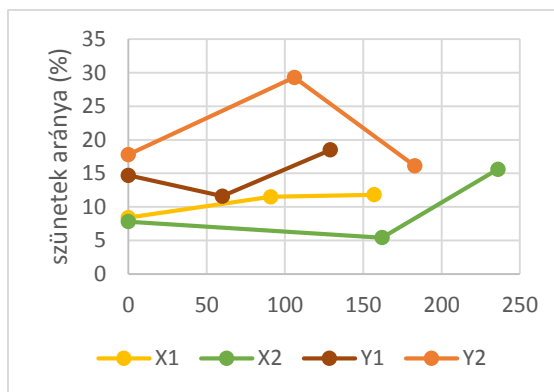

4. Az átlagos beszédtempó és artikulációs tempó összesített átlagának változása a véralkoholszint függvényében

Mind az artikulációs tempó, mind a beszédtempó egy eset kivételével minden esetben csökkent az összes ügynöknél, a részegség mindkét állapotában. Az eredmények átlagát tekintetbe véve a részegség második szakaszában volt jellemző radikális lassulás, ez a női ügynököknél még erőteljesebben jelenik meg. A férfi ügynökök tempócsökkenése egyenletesebb, mint a nőknél mért tempócsökkenés. Az artikulációs tempó változása a beszédszervek motoros tevékenysége lassulásának tudható be, míg a beszédtempó változása ezen túl a mentális tevékenység lassulásának is következménye.

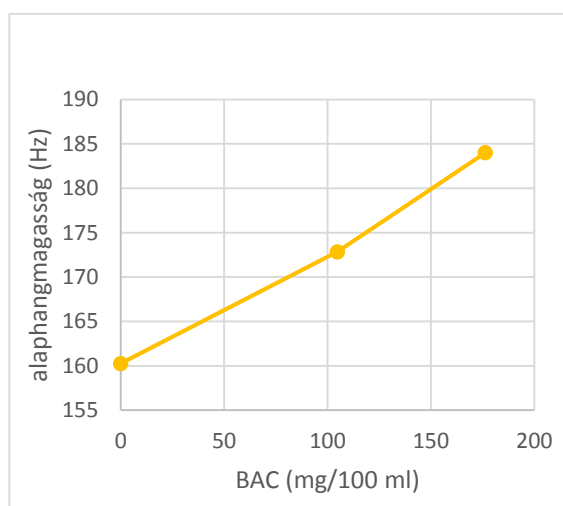
7. Az átlagos szünettartás százalékos arányának változása a beszédben a véralkoholszint függvényében

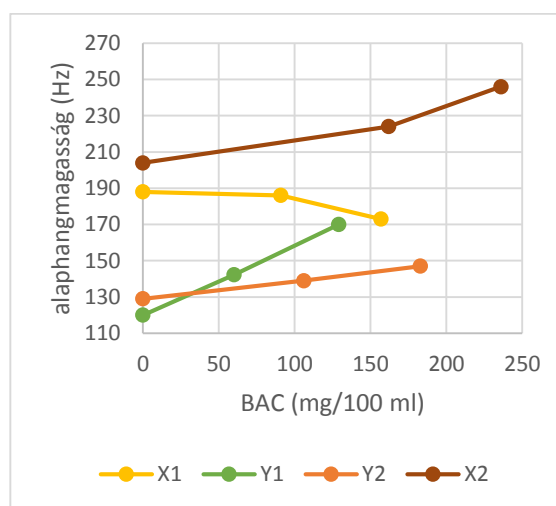
8. Az egyes ügynökök szünettartásának százalékos arányának változása a beszédben a véralkoholszint függvényében

A szünettartás⁷ aránya a beszédben az ügynökök átlagos adatai alapján mindkét szakaszban nő, azonban az ügynökök egymással nem mutatnak hasonlóságot a szünettartás változásának tekintetében.

Az alaphangmagasság változása

9. Az átlagos alaphangmagasság változása a véralkoholszint függvényében

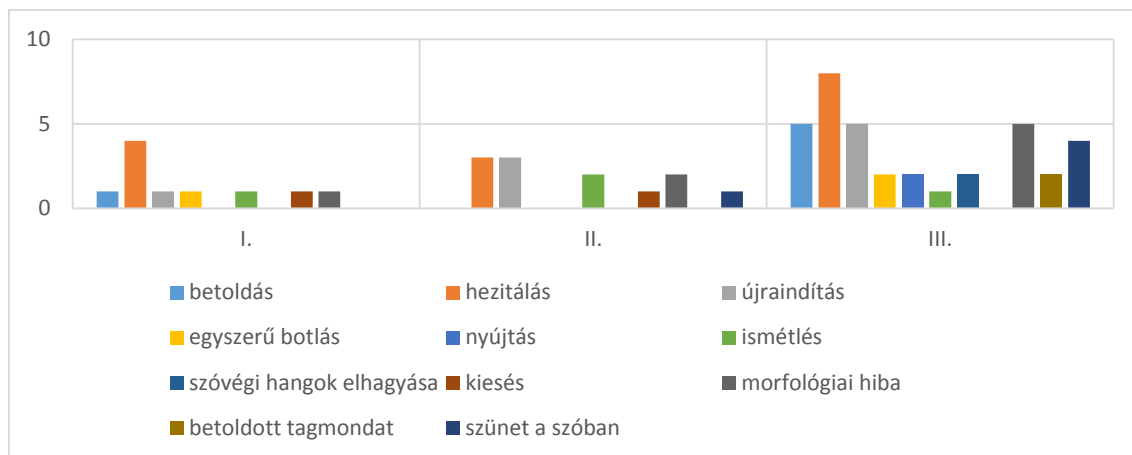

10. Az egyes ügynökök alaphangmagasságának változása a véralkoholszint függvényében

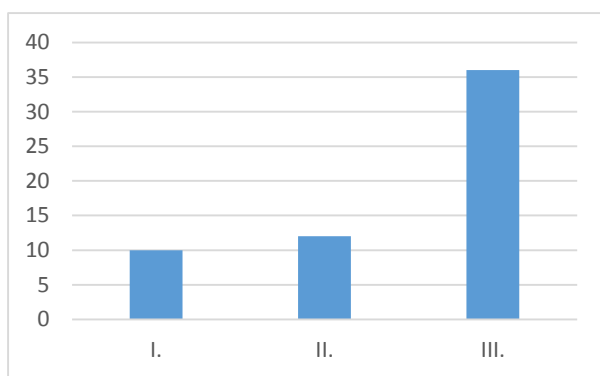
Az alaphangmagasság összesített átlaga szinte lineárisan nő. Három ügynök esetében lineáris növekedés figyelhető meg, azonban X1 (az egyik női ügynök) esetében az alaphangmagasság csökken az alkoholfogyasztás következtében.

⁷ Szünetnek a 30 ms-nál nagyobb időtartamú jelkimaradást tekintettem.

Megakadásjelenségek

11. Az egyes megakadásjelenségek gyakorisága a három vizsgálati szakaszban, az ügynökök adatainak összege alapján

12. A megakadásjelenségek száma vizsgálati szakaszonként

Összesen 58 megakadás-jelenséget dolgoztam fel, GÓSY (2003) kategorizációja alapján. Mivel a szünettartási arányt külön vizsgáltam, itt csak a szóbelseji szüneteket számítom. Az ügynökök összesített adatait tekintve a megakadásjelenségek a mérési pontok között folyamatos növekedést mutatnak. Az utolsó mérési

ponton a megakadásjelenségek száma nagyobb, mint az első két mérési ponton együttevén, illetve itt figyelhető meg a megakadásjelenségek legnagyobb variabilitása is. A leggyakrabban előforduló megakadásjelenségek a hezitálás, az újraindítás és a morfológiai hiba.

A felvételek elemzése során, a vonatkozó szakirodalommal összhangban tehát több olyan tényezőt is találtam, mely az összes ügynök adatainak átlaga alapján mind az első és a második, mind a második és a harmadik mérési pont között ugyanabban az irányban változik (beszédtempó, artikulációs tempó, szünettartás aránya, alaphangmagasság, megakadásjelenségek száma). Ugyanakkor az egyes ügynökök bizonyos adatai nem minden esetben változnak mindhárom mérési pont között azonos irányban.

4.2. Nyitott kérdések

A kísérletet egy budapesti katolikus kéttannyelvű gimnáziumban hajtottam végre, egy végzős osztályban. A kísérletben 18-20 éves adatközlők vettek részt, 8 nő és 5 férfi, összesen 13 adatközlő. Az adatközlők átlagéletkora 18,69 év volt. Az adatközlőknek a felvételek lejátszása előtt annyi információt adtam, hogy tizenkét darab felvételt fognak hallani, amin tizenkét ember szöveget olvas fel. Az adatközlők azt az utasítást kapták, hogy a hallott szöveget produkáló beszélőt jellemezzék néhány szóban, első benyomásuk alapján.

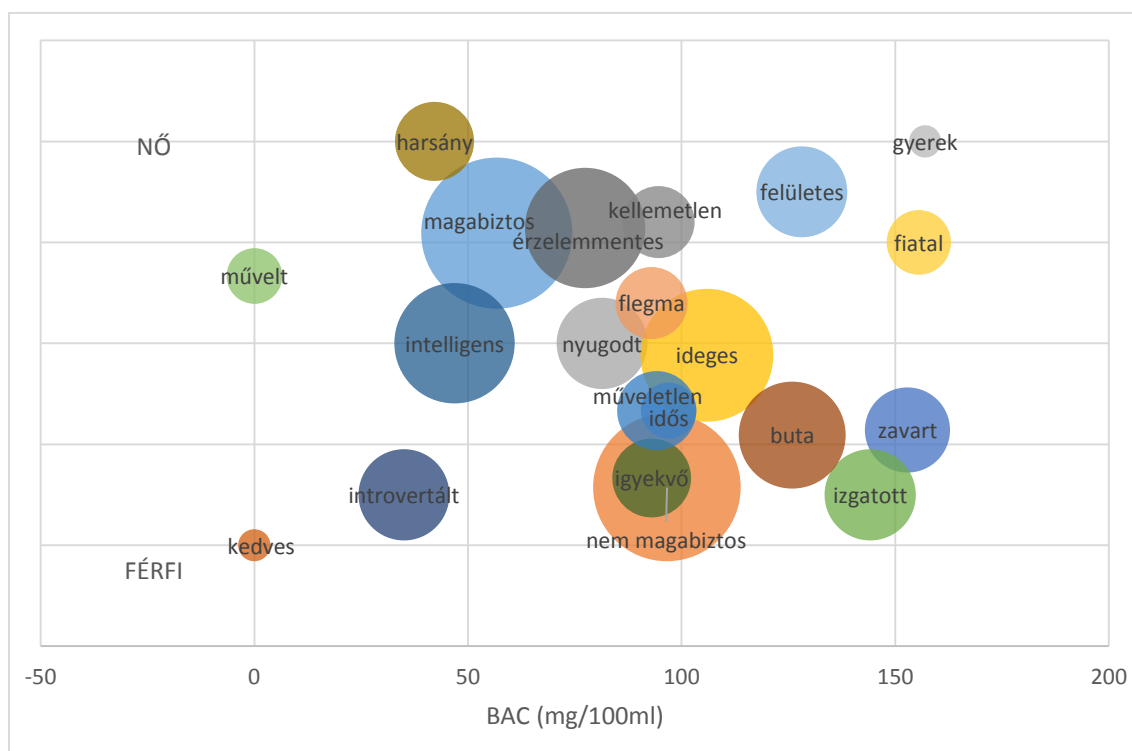
A felvételeket egyesével, olyan sorrendben játszottam le az adatközlőknek, hogy azonos ügynökök felvételei nem kerültek egymás mellé. A felvételek között 30 másodperc szünet állt rendelkezésre a válaszadásra. Ez után hasonló módon lejátszottam az adatközlőknek a négy ügynök harmadik mérési ponton felvett beszédét, azzal az utasítással, hogy a hallott beszéd módját jellemezzék. Végül demográfiai információkra kérdeztem rá. A nyitott kérdéses kísérlet célja az adatközlők első benyomásának kinyerése volt, hogy az itt megjelenő szociális jelentéseket a második kísérletben skálákkal tudjam vizsgálni.

Szociális jelentések

A 13 adatközlő a 12 felvétel alapján 155 jellemzést adott meg, a jellemzéseket kisebb szemantikai egységekre bontottam. Az elhatárolt 322 szemantikai egység közül 74 egység a beszédmódra vonatkozott (pl. *gépiesen beszél, unalmas előadásmódban; rosszul hangsúlyozó; tájszólásban beszél* stb.), ezeket az adatokat nem vettem figyelembe, mivel a beszédmódra vonatkozóan a beszélőre vonatkozó kérdések után külön tettem fel kérdéseket. Megfigyelhető, hogy az adatok mind az állapotra vonatkozó jellemzéseket (pl. *nyugodt, izgatott* stb.), mind általános jellemzőket (pl. *előítéletes, idős, stabil értéktudattal rendelkező* stb.) tartalmaztak. Úgy tűnik, hogy a befogadók a beszédmodot, a pillanatnyi viselkedést és az általános tulajdonságokat egyszerre, egymással összefüggésben észlelik.

A szemantikai egységeket kategóriákba rendeztem (pl. introvertált = [*nem akarja, hogy sokat megtudjunk róla; visszahúzódozó; távolságtartó; magába forduló; visszahúzódozó* stb.]), 21 adat kivételével, melyek teljesen egyedi jelentést hordoztak (pl. *szereti az országát; divatfüggő; előítéletes* stb.). Az így létrejött 36, átlagosan 6,25 adatot

tartalmazó kategória között ellentétpárokat fedeztem fel (harsány – introvertált; kedves – kellemetlen stb.), ezeket a második kísérlet skáláinak végpontjaiként használtam fel. Az adatok kiértékelésében azokat a kategóriákat vettem figyelembe, amelyek ellentétükkel együtt legalább 6 adatot tartalmaznak. A kategóriákat alkotó elemek adatainak átlaga alapján a kategóriákat az ügynök neme és a véralkoholszint függvényében vizsgáltam, figyelembe véve az előfordulások számát. Így képet kaphatunk arról, hogy melyik kategória elemeit átlagosan milyen nemű és mennyire ittas személy jellemzésére használták az adatközlők.

15. Az beszélőt jellemző kategóriák a véralkoholszint és a nem függvényében, a kategóriák elemszámát megjelenítve

A feldolgozott adatok azt mutatják, hogy az ittasság komplex szemantikai rendszert hoz létre, amelyben a megjelenő szociális jelentések egy része bizonyos nemre, illetve az ittasság bizonyos mértékére jellemző. Az eredmények alapján az ittasság mértékének növekedésével egyre alább becsüli a befogadó az ittas beszélő értelmi kapacitását (művelt – intelligens – műveletlen – buta), egyre fiatalabbnak feltételezi az adott beszélőt (idős – fiatal – gyerek), egyre kevésbé ítélik magabiztosnak a beszélőt (magabiztos – nem magabiztos), és egyre kevésbé ítélik nyugodtnak (nyugodt – ideges – izgatott – zavarodott). Az inkább a férfi beszélőkre jellemző szemantikai struktúrák az alkoholszint növekedésével a következők: (kedves – introvertált – igyekvő – nem magabiztos – buta

– izgatott – zavart), míg a nők esetében ez így alakul: (művelt – harsány – magabiztos – érzelemmentes – kellemetlen – felületes – fiatal – gyerek).

A felsorolt kategóriák nem feleltethetők meg a 3.2.2. pontban felsorolt tulajdonságoknak, melyek az ittas emberekről való társadalmi diskurzust jellemzik. Sokkal inkább a részegség biológiai hatásának észlelését fedezhetjük fel a kapott kategóriákban: az alkoholfogyasztás következtében a mentális tevékenység lassul, felületesebbé válik, a koncentráció csökken, és a mozgás (beleérve a beszédszervekét is) koordinációja elnagyolttá válik. A nemek szembeállításában kibontakozó tendencia azt sugallja, hogy az egyes nemekre jellemző negatívnak tekinthető szociális jelentések erősödnek fel az alkoholfogyasztás hatására.

Az ittasság észlelése

A 155 jellemzésből összesen 5 olyan adat volt, melyben az ügynök ittasságát írták le (pl. *részeg; érthetetlenül beszél, mint aki be van rúgva* stb.), mindegyik X/2. ügynök harmadik mérési ponton, 236 mg/100ml-es véralkoholszinttel produkált beszédére vonatkozott. Mivel a felvételek kétharmada ittas ügynök beszédét tartalmazta, elmondható, hogy a felolvasott szövegek dekontextualizált percepciója során a jellemzéseknek csupán 4,8 százalékban észlelik az ittasságot. Ezzel az a hipotézisem, hogy az ittasság észlelése az eldöntendő kérdésfeltevéses percepciós vizsgálathoz képest jóval csekélyebb lesz kutatásomban, beigazolódott. A kérdőív végén rákérdeztem az adatközlők alkoholfogyasztásával kapcsolatos adatokra, hogy képet kapjak arról, milyen gyakran és milyen formában találkoznak az adatközlők a vizsgált regiszterrel. Az adatközlők saját becsléseik alapján átlagosan 5 alkalommal fogyasztottak alkoholt az utóbbi egy hónapban, 0,69 alkalommal voltak részegek és 1,19 alkalommal töltötték estéjükét ittas emberek társaságában, míg ők nem fogyasztottak alkoholt. A 4,8 százalékos észlelési arány feltűnően alacsony, ami dolgozatomnak azzal a kijelentésével, hogy az ittas emberek nyelvváltozata regisztrálódott, ellentétbe állítható. Ha az ittas nyelvváltozat regisztrálódott, ha a legtöbb ember képes imitálni az ittas emberek beszédét, miért nem ismerik fel az adatközlők a jellemzések egyhuszadánál nagyobb arányban?

Három magyarázatot tartok lehetségesnek. A valószínűbb, hogy az ügynökmódszeres vizsgálat kontextusa, tehát a közpiskolában, tanítási időben, tanár jelenlétében való tudományos jellegű kérdőívezés formálisabb jellege miatt az

adatközlőknek nem tűnt kézenfekvő opciónak a beszélők ittassága. Az iskola és egy tudományos kutatás a diákok számára távol áll az alkoholfogyasztás, a részegség világától. Ez esetben úgy tűnik, hogy a kontextusfüggő elvárt nyelvváltozat hipotézisemnek megfelelően ténylegesen létező és fontos tényező a társadalmi jelentések percepciójában, azomban ez abban is megnyilvánul, hogy az elvárttól az adott kontextusban radikálisan eltérő társadalmi jelentések nem (vagy csak nagyon kis arányban) jelennek meg a percepcióban, helyettük más, az elvárt szociális jelentésekhez közelebb álló jelentések hívódnak elő a befogadóban.

A másik ok, amely akár az elsővel együtt is megjelenhet, az a lehetőség, hogy a kutatásban résztvevő négy ügynök nyelvhasználatára kevésbé van hatással az alkohol, mint a SCHIEL (2011) által használt stimulust produkáló beszélőkre. Ezt a lehetőséget olyan módon jártam körül, hogy a saját kutatásomban használt hanganyagokat SCHIEL (2011) módszerével vizsgáltam, azaz a felvételekről az adatközlőknek el kellett dönteniük, hogy a beszélő józan vagy ittas állapotban produkálta a felvételt. A kísérletet internetes kérdőív formájában végeztem el, melyet ugyanabban az internetes csoportban tettem közzé, ahol az ittas emberekről folyó társadalmi diskurzust vizsgáló kérdőívet is megosztottam. A kérdőívet 189 adatközlő töltötte ki, átlagéletkoruk 20,9 év volt, 55 százalékban nők és 45 százalékban férfiak. Az adatközlők 38 százaléka a fővárosban, 44 százaléka vidéki városban, megyeszékhelyen él, 17 százalékuk pedig falun. Az adatközlők a válaszok 66,45 százalékában ítélték meg helyesen a beszélők ittasságát, ez az arány nem tér el nagymértékben a SCHIEL által mért 75,53 százalékos értéktől, és a körülbelül 9 százalékos eltérés oka könnyen megragadható az egyes ügynökök ittasságának felismerési arányait vizsgálva. X/1 ügynök esetében az észlelési arányok átlaga csupán 35,28% volt, ami jóval kisebb, mint a másik három ügynök ittasságának észlelésének átlagai.

ügynök	észlelési arányok százalékos átlaga
X1	35,28
X2	84,22
Y1	80,67
Y2	65,6

16. Az ittasság százalékos észlelési aránya az egyes ügynökök esetében

Végül lehetséges, hogy az alacsony észlelési arány az adatközlők tapasztalatlanságával magyarázható az ittas emberek nyelvhasználatával kapcsolatban. Annak megállapítására, hogy a 66,44 százalékos észlelési arányt mutató adatközlőktől

ilyen tekintetben mennyire különböznek az ügynökmódszeres vizsgálat adatközlői, a két kísérlet adatközlőinek az alkoholfogyasztásra vonatkozó adatait összevetettem. A bináris percepciós kísérlet adatközlői saját becsléseik alapján átlagosan 5,38 alkalommal fogyasztottak alkoholt az utóbbi egy hónapban, 2,55 alkalommal voltak részegek és 1,57 alkalommal töltötték estéjükét ittas emberek társaságában, míg ők nem fogyasztottak alkoholt. Ezek a számok az alkoholfogyasztást és az ittas emberek társaságában töltött időt tekintve kevésbé (7,6% és 31%) térnek el az ügynökmódszeres vizsgálat adatközlőinek adataitól, azonban az ittas alkalmak száma itt jóval több. A válaszok azonban az mutatják, hogy bár átlagosan a havonta 0-3 alkalommal ittas adatközlők kevésbé sikeresen észlelik az ittasságot, mint a 4-10 alkalommal ittas adatközlők, az eltérés meglehetősen csekély, 2,5 százalékos, tehát nem található egyértelmű összefüggés az ittas alkalmak saját bevallás szerinti száma és az észlelési arányok között.

Ezek szerint az alacsony észlelési arány oka nem az ügynökök beszédében a részegség kevésbé észlelhető hatása (hiszen csak az egyik ügynök esetében alacsony az észlelési arány bináris percepciós kísérlet során) és nem az adatközlők tapasztalatlansága (hiszen a bináris percepciós kísérlet vonatkozó adataitól eltérő tényezőknek nincs hatása az észlelés sikerességére). Az alacsony észlelési arány tehát a tudományos-iskolai kontextus és a részegség jelentéstartalmainak távolságával magyarázható.

Beszédmód

Az első kísérlet második felében a harmadik mérési ponton felvett négy felvétel alapján a hallott beszédmódot értékelték az adatközlők. A 13 adatközlő a 4 felvétel alapján 52 leírást adott meg, a leírásokat kisebb szemantikai egységekre bontottam. Az elhatárolt 122 szemantikai egység közül 33 egység nem a beszédmódra vonatkozott. Az ilyen adatok nagyrészt (24 db) a beszélő pillanatnyi állapotára vonatkoztak (pl. *ittas; összeszedetlen; zavart*), azonban akadtak olyan adatok is, melyek általános tulajdonságot írtak le (pl. *intelligencia hiányos; megbízhatatlan személy; fogytékos* stb.)

A szemantikai egységeket kategóriákba rendeztem (pl. *érthetetlen* = *nehezen*

kategória	db	nők	férfiak
érthetetlen	11	45	55
lassú	10	40	60
rossz hangsúlyozás	9	44	56
megakadások	8	25	75
rossz tagolás	7	29	71
hadarás	7	71	29
hibás beszéd	7	29	71
beszédhiba	5	40	60

17. A beszédmodot jellemző kategóriák az előfordulás számával és az adatok nemenkénti százalékos arányával

érthető; érthetetlen; érthetetlen; nehezen érthető; érthetetlen; érthetetlen lesz az egész; érthetetlen; nehezen érthető; nem érthető; érthetetlen; nehezen lehet érteni). A nyolc leggyakoribb kategória többsége a szupraszegmentális szerkezetre vonatkozott (*lassú; rossz hang-*

súlyozás; rossz tagolás; hadarás). A megakadásjelenségekre is többször utaltak az adatközlők. Érdekes átmenetet képez a *beszédhiba* kategória az általános, nem a beszédet leíró tulajdonságok és a beszéd leírása között, ezzel is mutatva, hogy mennyire szorosan összekapcsolódva zajlik beszéd és beszélő jellemzése. A *hibás beszéd* kategória általános értékítéletet hordoz, az *érthetetlen* kategória pedig a percepció folyamat szemszögéből értékeli a hallott beszédet.

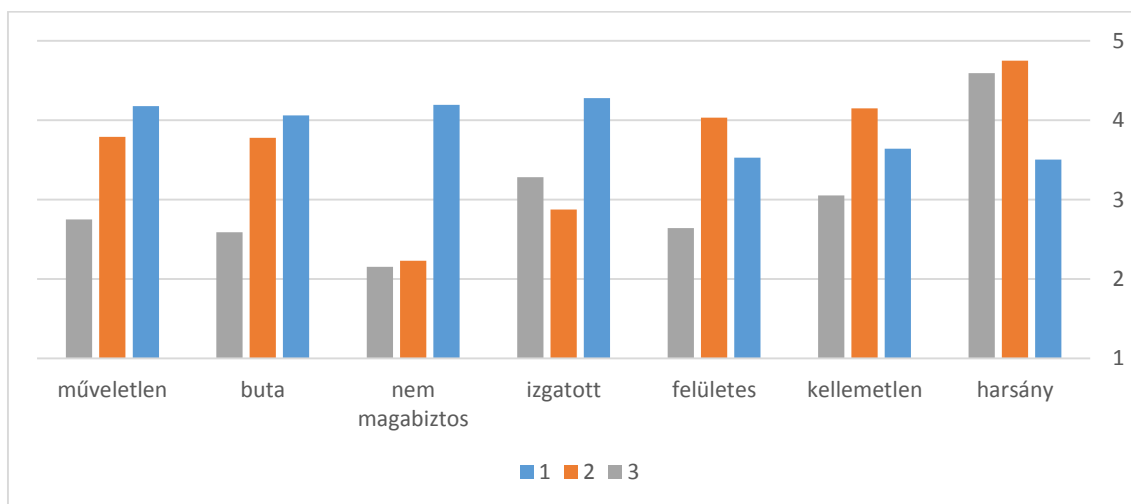
A női ügynökök beszédére az adatközlők szerint sokkal jellemzőbb a hadarás, mint a férfiakéra. A többi kategória mind inkább a férfiakra jellemző, különösen a *rossz tagolás* és a *hibás beszéd*. Ez azt is mutatja, hogy a nők beszédét sokkal több egyedi, kevesebb elemet tartalmazó kategóriába tartozó jellemzővel írták le.

4.3. Rögzített skálák

A második kísérletet egy héttel később ugyanannak a gimnáziumnak két másik osztályában végeztem el. A kísérletben 16-19 éves adatközlők vettek részt, 12 nő és 20 férfi, összesen 32 adatközlő. Az adatközlők átlagéletkora 17,03 év volt. Az adatközlők saját bevallásuk szerint az elmúlt harminc napban átlagosan 2,96 alkalommal fogyasztottak alkoholt, 1,03 alkalommal voltak részegek és 2,96 alkalommal töltötték estéjükét ittas emberek társaságában, míg ők nem fogyasztottak alkoholt. A második kísérletben résztvevő adatközlők közül senki sem vett részt az első kísérletben. Az adatközlőknek az első kísérlethez hasonlóan a felvételek lejátszása előtt annyi információt adtam, hogy tizenkét darab felvételt fognak hallani, amin tizenkét ember

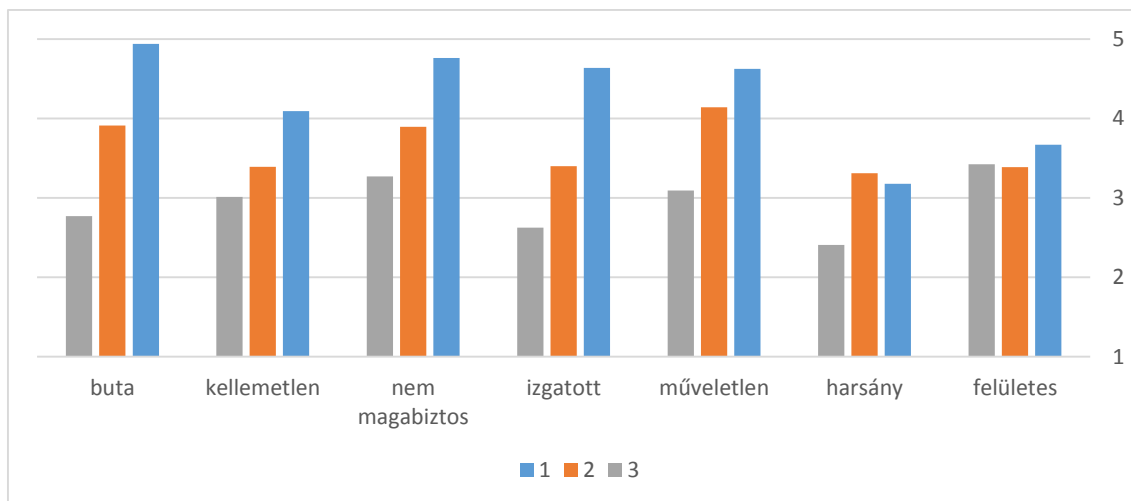
szöveget olvas fel. Az adatközlők azt az utasítást kapták, hogy a hallott szöveget produkáló beszélőt jellemezzék különböző tulajdonságpárok alapján. Az adatközlőknek 1-től 6-ig terjedő skálán kell megjelölni, hogy az adott tulajdonságpár melyik pólusa jellemzőbb a hallott szöveg beszélőjére, és milyen mértékben.

Az adatközlők 42 esetben nem értékelték a felvételeket, tehát a kérdések körülbelül 1,3 százalékában (32 adatközlő 12 felvételt 8 szempont szerint értékel – 3072 kérdés). A válaszok alapján a tulajdonságok jellemzőségének változásában az azonos nemű ügynökök esetében hasonló tendenciát észleltem. Az adatközlők neme és a válaszok között nem fedeztem fel összefüggéseket. Az életkorra vonatkozó kérdésre kapott értékek sem mutatnak egyértelmű tendenciát, ennek okát azzal párhuzamban vélem megtalálni, hogy több adatközlő is megjegyezte, hogy ez a típusú kérdés nehézséget jelentett nekik.

18. Az egyes szociális jelentések jellemzőségének változása női ügynökök esetében a három mérési ponton

A női ügynökök esetében három tulajdonság mutat folyamatos növekedést: a *műveletlenség* és a *butaság*, illetve a *magabiztosság hiánya*. A *műveletlenség* és a *butaság* esetében a növekedés viszonylag egyenletes. A *magabiztosság hiánya* és az *izgatottság* az első és a második mérési ponton hasonló értéket mutat, ezekhez képest a harmadik mérési ponton kiugróak az értékek. A *felületesség* és a *kellemetlenség*, illetve a *harsányság* mind a második mérési ponton a legjellemzőbbek, de míg a *harsányság* esetében józan állapotban magas érték figyelhető meg és a harmadik mérési ponton alacsony, addig a *felületesség* és a *kellemetlenség* esetében alacsonyabb érték figyelhető meg józan állapotban, és a harmadik mérési ponton az első és a második mérési pont közötti érték jelenik meg.

19. Az egyes szociális jelentések jellemzőségének változása férfi ügynökök esetében a három mérési ponton

A férfi ügynökök értékelései sokkal egységesebb képet mutatnak a nőkéénél; a *butaság*, a *kellemetlenség*, a *magabiztosság hiánya*, az *izgatottság* és a *műveletlenség* mind lineáris növekedést mutat a véralkoholszint növekedésével. A *harsányság* az első mérési ponton a férfiakra legkevésbé jellemző, majd a második és a harmadik mérési ponton ennél magasabb, közel azonos értékeket figyelhetünk meg. A *felületességre* kapott értékek a semlegeshez (3,5) közeli, közel azonosak, a harmadik mérési ponton kapott érték mutat kis növekedést az első kettőhöz képest.

5.1. Következtetések, kitekintés

Első hipotézisem az feltételezés volt, hogy egy regiszterben a nyelvváltozat heterogenitásával párhuzamosan a regiszterben hozzákapcsolódó szociális struktúra is heterogén. Az ittas emberek nyelvhasználata a fonetikai és pszicholingvisztikai szakirodalomnak megfelelően és kutatásom alapján az alkoholszint és a nem függvényében különböző szupraszegmentális változásokat mutat. A nyitott kérdéses vizsgálat alapján az ittasság komplex szemantikai rendszert hoz létre, amelyben a megjelenő szociális jelentések egy része bizonyos nemre, illetve az ittasság bizonyos mértékére jellemző.

Második feltételezésem az volt, hogy egy nyelvváltozatban belül bizonyos skaláris tényezők (pl. beszédtempó, megakadásjelenségek száma stb.) befolyásolhatják, hogy a nyelvváltozathoz kapcsolódó szociális jelentések mennyire jellemzők. A rögzített skálás

vizsgálat alapján a vizsgált nyolc szociális jelentésből a férfiak esetében öt, a nők esetében kettő mutatott lineáris növekedést. Tehát az ittasság hatása a beszédben olyan komplex szociális szemantikai rendszerrel kapcsolódik össze, melyben bizonyos jelentések a véralkoholszint növekedésével egyre jellemzőbbé válnak, bizonyos jelentések azonban az ittasság egyes szakaszaiban jellemzőbbek, más szakaszokban kevésbé jellemzőek, illetve van olyan jelentés is mely alig mutat variabilitást.

Az a hipotézisem, miszerint SCHIEL (2011) adataihoz képest jóval kisebb arányban fogják észlelni az adatközlők a beszélők ittasságát, mivel nincsenek tudatában az ittasság lehetőségének, egyértelműen beigazolódott; a nyitott kérdésekre csupán a válaszok 4,8 százaléka válaszolt az ügynök részegségére vonatkozó leírással. Az alacsony észlelési arány oka következtetésem szerint a kérdőív kontextusának és az ittasság jelentéstartalmának távolsága.

Érdekes a válaszoknak az a megoszlása, melyet az első kérdőív kiértékelésénél tapasztaltam. Az első kérdőív első része a beszélő személy jellemzését kérte a befogadóktól, mégis számos olyan leírás is érkezett, melyek a beszédmódot írták le. A valóban a személyt jellemző válaszok is megoszlottak a szerint, hogy általános tulajdonságot vagy a személy pillanatnyi állapotában a személyre jellemző tulajdonságot írtak le. Ez érthető, mivel a beszélő jellemzéséhez az egyetlen támpontot a beszéd módja nyújtotta. Az első kérdőív második része a beszédmód jellemzését kérte az adatközlőktől, azonban több olyan adat is volt, mely a beszélőt jellemző (általános vagy pillanatnyi) tulajdonságot tartalmazott. Ez a megoszlás azt mutatja, hogy a befogadó elméjében a nyelvhasználat és a társadalmi jelentések egymással szoros kapcsolatban, egymástól elválaszthatatlanul jelennek meg, és a két tényező kölcsönösen részt vesz a másik értelmezésében.

A dolgozat szociolingvisztikai keretek közé helyezi az ittas emberek beszédének vizsgálatát. A dolgozat eredményei felhasználhatók a nyelvi vélekedések kutatásában, nyelvváltozat és szociális struktúrák kapcsolódásának vizsgálatában és a humán beszélőfelismerés terén a kriminológiai alkalmazott fonetikában. A dolgozat továbbá a módszertani kontextus hatásával is foglalkozik, így kutatómódszertani eredményeket is hordoz. A dolgozat sok feltáratlan kérdésre mutat rá az ittas beszélők nyelvhasználatának regisztrálódásával kapcsolatban. Az ittas nyelvhasználat imitációinak elemzése, filmekben ittas állapotban megjelenített szereplők beszédének részletes vizsgálata

kiaknázatlan terület az ittas beszéd percepciójának kutatásában. Az egyes kérdőívek eredményei tovább elemezhetők, különös tekintettel az adatközlők nemével kapcsolatban megjelenő tendenciák (vagy azok hiánya) lehet érdekes a további elemzés során.

BIBLIOGRÁFIA

- AGHA, ASIF 2007. Language and social relations. New York: Cambridge University Press.
- BEHNE, D. M. – RIVERA, S. M. – PISONI, D. B. 1991. Effects of alcohol on speech: Durations of isolated words, sentences, and passages in fluent speech. *Journal of the Acoustical Society of America* 90, 2311.
- DOMONKOSI ÁGNES 2007. Nyelvi babonák és sztereotípiák: a helyes és a helytelen a népi nyelvészeti szemléletben. In: DOMONKOSI ÁGNES – LANSTYÁK ISTVÁN – POSGAY ILDIKÓ szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely– Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 141–153.
- DUBOWSKI, K. M. 1957. Stages of acute alcoholic influence/intoxication. *POLICE* 1(3), 32.
- HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET 2009. Értéktulajdonítások a nyelvi vélekedésekben. In: BORBÉLY ANNA – VANČONE KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 87–94.
- HOLLIEN, H. – DEJONG, G. – MARTIN, C. A. – SCHWARTZ, R. – LILJEGREN, K. 2001. Effects of ethanol intoxication on speech suprasegmentals. *Journal of the Acoustical Society of America* 110(6), 3198–3206.
- KÜNZEL, H. J. – BRAUN, A. – EYSHOLDT, U. 1992. Einfluss von Alkohol auf Sprache und Stimme. Heidelberg: Kriminalistik Verlag.
- LAMBERT, W. E. – HODGSON, R. C. – GARDNER, R. C. – FILLENBAUM, S. 1960. Evaluational reactions to spoken languages. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60(1), 44–51.
- GÓSY MÁRIA 2003. A spontán beszédben előforduló megakadásjelenségek gyakorisága és összefüggései. *Magyar Nyelvőr* 127, 257–277.
- GYARMATHY DOROTTYA 2008. Hogyan hat az alkohol a spontán beszédre? In: KUNA ÁGNES, VESZELSZKI ÁGNES szerk., *Félúton 3 konferenciakötet*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi Doktori Iskola. 81–99.
- PHARAO, NICOLAI – MAEGAARD, MARIE – MØLLER, JANUS Spindler – KRISTIANSEN, TORE 2014. Indexical meanings of [s+] among Copenhagen youth: Social perception of a phonetic variant in different prosodic contexts. *Language in Society* 43, 1–31.
- PISONI, D. B. – HATHAWAY, S. N. – YUCHTMAN, M. 1985. Effects of alcohol on the acoustic-phonetic properties of speech: Final report to GM Research Laboratories. (SRL Technical Note No. 85–03). Bloomington: Indiana University.
- PISONI, D. B. – MARTIN, C. S. 1989. Effects of alcohol on the acoustic-phonetic properties of speech – perceptual and acoustic analyses. *Alcoholism – Clinical and Experimental Research* 13(4), 577–587.
- PRESTON, D. R. 1996. Whaddayaknow?: The modes of folk linguistic awareness 1. *Language awareness* 5(1), 40–74.

SÁNDOR KLÁRA – LANGMAN, JULIET – PLÉH CSABA 1998. Egy magyarországi ügynökvizsgálat tanulságai (A nyelvváltozatok hatása a személypercepcióra). *Valóság* 1998/8: 29–40.

SCHIEL, FLORIAN 2011. Perception of alcoholic intoxication in speech. *Proceedings of the Interspeech* 3281–3284.

SOBELL, L. C. – SOBELL, M. B. – COLEMAN, R. F. 1982. Alcohol-induced disfluency in nonalcoholics. *Folia Phoniatica* 34, 316–323.

SOUKUP, BARBARA 2013. 'Matched guise technique' vs. 'Open guise technique' in the elicitation of language attitudes: Insights from a comparative study. *Experimental Approaches to Perception and Production of Language Variation (ExAPP) 2*, University of Copenhagen, March 20-22, 2013.

http://homepage.univie.ac.at/barbara.soukup/ExAPP2%20paper_Soukup_postconf.pdf (Utolsó letöltés 2014. október 5.)

TISLJÁR-SZABÓ ESZTER – ROSSU RENÁTA – VARGA VERONIKA – PLÉH CSABA 2014. "The Effect of Alcohol on Speech Production." *Journal of Psycholinguistic Research* 43(6), 1–12.

TROJAN, F. – KRYSPIN-EXNER, K. 1968. The decay of articulation under the influence of alcohol and paraldehyde. *Folia Phoniatica (Basel)* 20(4), 217–238.

TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2009. Ideologikus nyelvészeti sztereotípiák a magyar nyelvről. BORBÉLY ANNA – VANČONE KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 75–85.

ZAIMOV, K. 1969. Die Sprachstörungen als Kriterium der Bewusstseinsstörungen. *Psychiatrie, Neurologie, und Medizinische Psychologie* 21, 218–225.